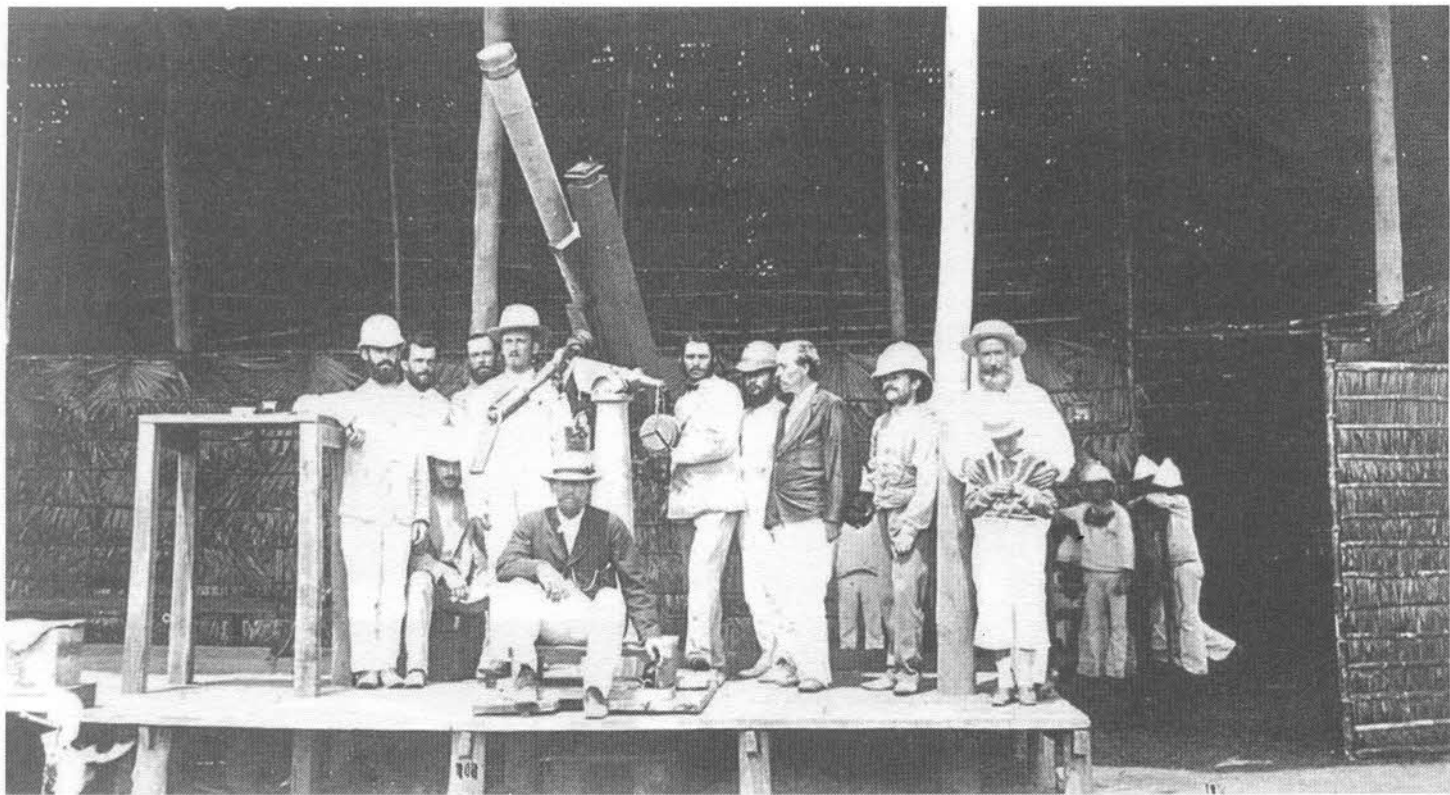

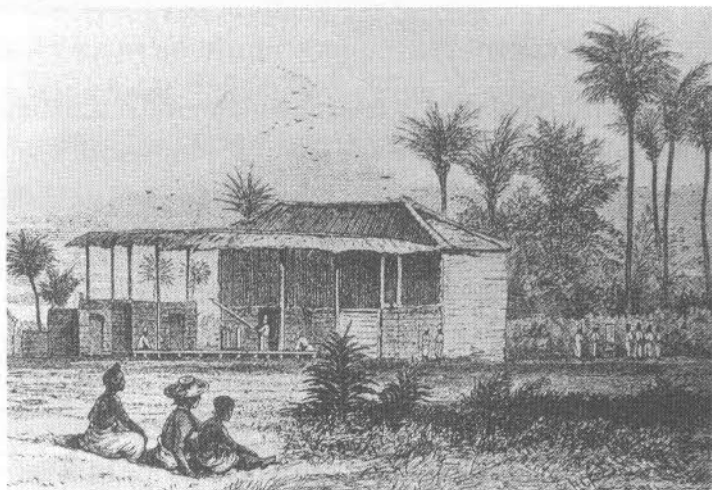

ตามรอยสุริยคราส ร.5 ณ แหลมเจ้าลาย

จากข้อเขียน "สรรพคราสเพชรบุรี ร.5 ที่แหลมเจ้าลาย" คอลัมน์ "Art Life" หนังสือพิมพ์เพชรภูมิ ฉบับวันที่ 16 กันยายน 2561 มีข้อผิดพลาดเรื่องสถานที่ตั้งหอสังเกตการณ์ของคณะนักดาราศาสตร์ต่างประเทศที่เดินทางมาดูปรากฏการณ์ สุริยุปราคา หรือ สุริยคราส ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2418 ผู้เขียนเข้าใจว่าเป็นบริเวณ "ปากคลองบางทะเล" พื้นที่ติดต่อยกหว่าง ต.แหลมผักเบี้ย กับ ต.หาดเจ้าสำราญ แต่เมื่อสำรวจจึงพื้นที่และข้อมูลจากชาวบ้าน พบว่า บริเวณปากคลองที่ตั้งหอสูงหรือประภาคาร คือ "ปากคลองบางกุกา" ไม่ใช่ "ปากคลองบางทะเล" ส่วนพื้นที่ที่ตั้งหอสังเกตการณ์อยู่ในบริเวณ หมู่ 7 บ้านหนองตะกุก ต.หาดเจ้าสำราญ อ.เมืองเพชรบุรี

สืบเนื่องในวาระครบรอบ 150 ปีที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงคำนวณการเกิด "สุริยุปราคาเต็มดวง" ณ ตำบลหัวกอ จ.ประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครคิรินำโดย น.ส.ประภาพรณ ศรีสุข หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จัดกิจกรรมเนื่องในวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ "สรรพคราสหัวกอ ร.4 สู่สรรพคราสเพชรบุรี ร.5" จัดการเสวนาวิชาการในหัวข้อ "สรรพคราสหัวกอ ร.4 ถึงแหลมเจ้าลาย ร.5 : ใช้ตำราคำนวณและข้อมูลจากกริณีวิศและอเมริกา" โดยมี คุณอารี สวัสดิ์ นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย และ คุณวรพล ไม้สน รองเลขาธิการสมาคมดาราศาสตร์ไทย ทำหน้าที่ผู้เสวนา ณ โรงสุทกรรม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครคิริน เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2561 ที่ผ่านมา

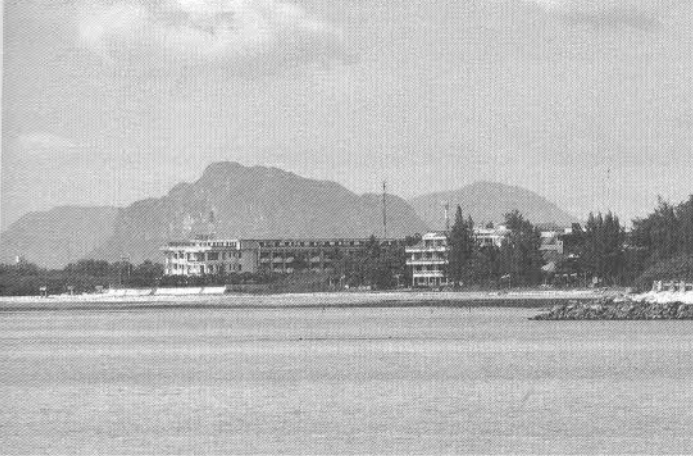
คุณอารี สวัสดิ์ นายกสมาคมดาราศาสตร์ไทย กล่าวว่า หลังจากเกิดสุริยุปราคาเต็มดวง พ.ศ. 2411 จากนั้น 7 ปีต่อมา ได้เกิดปรากฏการณ์ "สุริยุปราคาเต็มดวง" อีกครั้ง เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2418 ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ได้มีพระราชหัตถเลขา

หอสังเกตการณ์สถานที่ตั้งกล้องโทรทรรศน์ขนาดใหญ่ของคณะสำรวจสุริยุปราคาแหลมเจ้าลาย ต.หาดเจ้าสำราญ จ.เพชรบุรี

เชิญนักดาราศาสตร์จากต่างประเทศ มาสังเกตการณ์ในฐานะพระราชอาคันตุกะ ณ แหลมเจ้าลาย เมืองเพชรบุรี

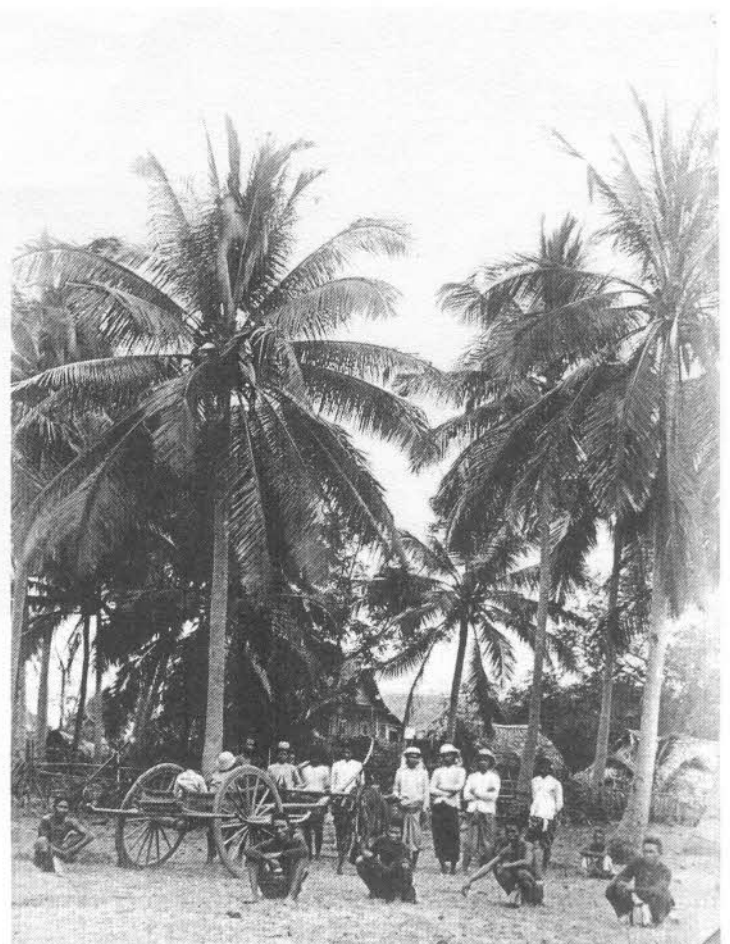
"แหลมเจ้าลาย" ปัจจุบันนี้คือแหลมผักเบี้ยสถานที่ตั้งกล้องดูปรากฏการณ์สุริยุปราคาเต็มดวงบริเวณพื้นที่บริเวณ "บ้านหนองตะกุก" หมู่ 7 ต.หาดเจ้าสำราญ อ.เมืองเพชรบุรี ในครั้งนั้นทางราชบัณฑิตยสถานแห่งกรุงลอนดอน ได้ตอบรับพระราชหัตถเลขา มีนักดาราศาสตร์เดินทางมายังสยามหลายคน เช่น อาเทอร์ ชูสเตอร์, แฟรงก์ เอดเวิร์ด ลอดด์ และ เฟรเดอริก บิสลีย์ นอกจากนี้ยังมีนักดาราศาสตร์ชาวฝรั่งเศส คณะสำรวจของ ดร.ปีแยร์ ฌองแซน ซึ่งตอนแรก

(ภาพบน) ภาพวาดหอคอยที่หมายตาริมทะเลปากคลองบางกุกา
ต.หาดเจ้าสำราญ (ภาพล่าง) เทือกเขาเจ้าลาย อ.ชะอำ ลักษณะ
ใกล้เคียงกับภาพวาด

สภาพคลองหนองตะพุกในปัจจุบัน

ภาพถ่ายบ้านเรือน และต้นมะพร้าวริมทะเลหาดเจ้าสำราญในอดีต
พื้นที่บริเวณใกล้เคียงสถานที่ตั้งคลองดูสุริยปราภา

ครูเจียบ กิตติพงษ์ พึ่งแดง ยืนอยู่บริเวณปากคลองบางกุกา

ตั้งใจไปสังเกตการณ์ที่ประเทศพม่า แต่ขาดการติดต่อจึงเปลี่ยนเส้นทางมา
ประเทศไทยแทน และมีคณะของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาสุรสีห์ (ช่วง
ขุนนาถ) อดีตผู้สำเร็จราชการของไทย พระยาสุรินทรฤาไชย (เทศ บุนนาค)
เจ้าเมืองเพชรบุรี ได้มาต้อนรับ ร่วมกับ นาวาเอกอัลเฟรด จอห์น ลอฟตัส
นายทหารเรือชาวอังกฤษที่เข้ามาบริหารราชการในสยาม เดินทางล่วงหน้ามายัง
จุดสังเกตการณ์ เพื่อเตรียมความพร้อมดำเนินการก่อสร้างหอคอยที่ใช้เป็นที่
หมายตา หอสังเกตการณ์ และเรือรบรับรองคณะนักดาราศาสตร์

ช่วงระหว่างวันที่ 24 - 26 กันยายน 2561 ผู้เขียนและ ครูเจียบ-กิตติพงษ์
พึ่งแดง ผู้สนใจด้านประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเพชรบุรี ได้ไปสำรวจสถานที่
ที่คาดว่าจะเป็นที่ในการตั้งกล้องดูปรากฏการณ์สุริยุปราคาในสมัยรัชกาล

ที่ 5 ก่อนหน้านี้นี้ประมาณ 3-4 ปี คณะของคุณอารี สวัสดิ์ ได้ลงสำรวจพื้นที่
ดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลลงจุด และละติจูดจากเอกสารหลักฐานที่ได้มีการบันทึก
ไว้ พบว่าอยู่บริเวณกลางทุ่งนาหมู่บ้านหนองตะพุก

พื้นที่ "ปากคลองบางกุกา" ตั้งอยู่หมู่ 6 ต.หาดเจ้าสำราญ อ.เมืองเพชรบุรี
เป็นท่าจอดเรือประมงชายฝั่ง มีการถมหินลงลึกไปในทะเล ลักษณะเป็นแหลม
ยื่นออกจากฝั่งไปประมาณ 40 เมตร ดูจากภาพเขียน "หอคอย" ในนิตยสาร
illustrated London News ฉบับวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 1875 ภาพหอคอยที่สร้าง
ขึ้นริมทะเลอ่าวไทย คาดว่าใช้เป็นที่หมายตาของคณะนักดาราศาสตร์ที่เดินทาง
ด้วยเรือ ในภาพเขียนมีรูป "คนหาบกระบะบรอนน้ำตาลเดินอยู่ริมชายทะเล"
มองเห็น "ภูเขา" ที่ตั้งห่างออกไปเป็นฉากหลัง สันนิษฐานคือ เขาเจ้าลาย มีชื่อ

ลูกเรือแลปวิ่งกำลังจัดเตรียมอุปกรณ์ดาราศาสตร์

ลุงพุด และ ลุงเพ็ญ ชี้อย่างกระหงนาสถานที่ตั้งหอสังเกตการณ์ในอดี

เรียกอีกว่า **เขาใหญ่** หรือ **เขานางพันธุรัต** ตั้งอยู่อำเภอชะอำ เขาหินปูนขนาดใหญ่ รูปร่างคล้ายผู้หญิงนอน ประกอบกับในแผนที่เดินเรืออังกฤษ ระบุแหลมที่ยื่นจากชายฝั่งสู่ทะเลว่า **แหลมเจ้าลาย** ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกเป็น **แหลมผักเบี้ย** ตามปัจจุบัน เรื่องชื่อเรียกจาก **“แหลมเจ้าลาย”** เป็น **“แหลมผักเบี้ย”** ก็น่าศึกษาค้นคว้าเช่นกัน

ที่แรกเรามองไม่เห็นเทือกเขาเจ้าลาย เพราะมีทิวต้นสนสูงชะลูดบดบัง เมื่อเดินไปเกือบสูงปลายแหลม ภาพที่เห็นเบื้องหน้าคือ **เทือกเขาเจ้าลาย** ที่เราหมายตาไว้ แม้จะมีอาคารตึกแถวบดบังด้านล่างของเทือกเขา แต่เมื่อเปรียบเทียบกับภาพวาดเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว **ลักษณะเทือกเขาเจ้าลาย มีมุมมองที่เหมือนกัน** เป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้นและน่ายินดีมากที่เราได้ยืนในบริเวณใกล้เคียงกับเมื่อร้อยกว่าปีก่อน

น.ส.บังอร จันทรแก้ว อายุ 55 ปี ชาวบ้านบางกุกา บอกว่า สถานที่ตั้งกล้องดูสุริยุปราคาอยู่ในหมู่บ้านหนองตะพุก ไปตามถนนเลียบคลองบางกุกาไป

บังอร จันทรแก้ว

ปูน จันทรลดา

ยังวัดลุ่มโพธิ์ทอง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า **“วัดคอนานาลุ่ม”** ติดต่อระหว่างต.หนองขนาน กับ ต.หาดเจ้าสำราญ เราขับรถไปตามที่ป่าบังอรบอกไว้ ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร จากปากคลองบางกุกาเข้าไปในหมู่บ้านหนองตะพุก สอบถามคนที่พอจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ตั้งกล้องดูสุริยุปราคา จนกระทั่งมาถึงบ้านทรงไทย หลังหนึ่ง เจ้าของบ้านพาเราไปรู้จักกับ **“คุณลุงเพ็ญ”** อายุ 77 ปี ลูกเกิดบ้านคอนาลุ่ม ลุงเพ็ญพอจะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ตั้งกล้องเช่นกัน แต่เพื่อความแน่ใจจึงพาไปหา **“ลุงปูน จันทรลดา”** อายุ 79 ปี บุคคลที่พอจะจดจำเรื่องราวและสถานที่ตั้งกล้องได้แม่นยำกว่า ซึ่งก็ไม่ผิดหวัง ลุงปูนพาเราลัดเลาะไปตามถนนในหมู่บ้านถึงกระพงนาที่ในอดีตระบุว่าเป็นสถานที่ที่คณะนักดาราศาสตร์ชาวไทยและต่างประเทศ ตั้งกล้องสังเกตการณ์สุริยุปราคาเมื่อปี พ.ศ. 2418

สภาพที่เห็นเป็นทุ่งนาโล่งแจ้ง ติดกับสวนเกษตรของ **คุณลุงพุด จักรนิม** อายุ 66 ปี ชาวบ้านคอนาคู ต.หนองขนาน ที่มาซื้อที่นาติดกับนาของลุงชิน ชุดร่งสวนปลูกปาล์มและไม้ชนิดอื่น ๆ ที่นาของลุงชินคือพื้นที่ที่ระบุว่าเป็นสถานที่ตั้งกล้องและอาคารสังเกตการณ์ รวมถึงโรงเรียนที่พักต่าง ๆ ปัจจุบันเป็นผืนนาแปลงใหญ่ที่ไม่มีร่องรอยสิ่งปลูกสร้างใด ๆ หลงเหลืออยู่อีกเลย ขณะที่ในใจผู้เขียนและครูเจียบหวังว่า จะได้พบหลักฐานอะไรบางอย่าง เช่น ซากอิฐหรือแท่นวางกล้องดูดาว

ในรายงานสุริยุปราคาเต็มดวงเมื่อวันที่ 6 เมษายน ค.ศ. 1875 ของ **นอร์แมน ล็อกเยอร์** และ **อาเทอร์ ชูสเตอร์** เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า **“นาวาเอก ลอฟตัส วายายอยู่กับการเตรียมการรับคณะสังเกตการณ์มาหลายวัน ในละแวกใกล้เคียงมีลำธารไหลลงทะเล ทำเทียบเรือสำหรับขนของถูกสร้างไว้ในลำธาร ร่องน้ำในทะเลถูกหมายไว้เพื่อเป็นช่องให้เรือบรรทุกอุปกรณ์สามารถแล่นเข้าไปในลำธาร ฉะนั้นการนำอุปกรณ์ขึ้นฝั่งจึงได้รับการอำนวยความสะดวกมาก”** ทั้งนี้ “ลำธาร” น่าจะหมายถึง **“คลองหนองตะพุก”** มีปากคลองเชื่อมกับทะเลอ่าวไทยที่ **“บ้านบางกุกา”** ปัจจุบันคลองเส้นนี้ก็ยังคงมีอยู่

สำหรับ **“หอสังเกตการณ์”** ที่ **“นาวาเอก ลอฟตัส”** สร้างขึ้นนั้นถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ **หอเล็ก** และ **หอใหญ่** ห่างกันประมาณ 40 หลา หอสังเกตการณ์หลังใหญ่มีห้องมืดสำหรับช่างภาพตั้งขาบอยอยู่สองด้าน ด้านหน้าเป็นเฉลียงยกพื้นปูด้วยไม้กระดานไว้สำหรับตั้งกล้องโทรทรรศน์ บันทึบของ **เฮนรี ชอร์** ผู้ช่วยผู้บัญชาการเรือแลปวิ่ง เขียนถึงสภาพลักษณะหอสังเกตการณ์และที่พักคณะนักดาราศาสตร์ไว้ว่า **“...เป็นเรือนที่สร้างขึ้นจากไม้ไผ่และใบจากล้วน ๆ เรือนเหล่านี้ใหญ่มาก แต่ละหลังมีห้องโถงยาวจากหัวถึงท้าย เรือนหนึ่งห้องใช้เป็นห้องรวม ขนาบซ้ายขวาด้วยห้องนอน หน้าเรือนเป็นชานสวยงามหันหน้าหาชายทะเล มีบันไดขึ้นชานเรือนทั้งสองข้างซ้ายขวา โครงสร้างทั้งหมดยกเว้นเสาเรือนขนาดเชิงที่มุมทั้งสี่ ล้วนทำด้วยไม้ไผ่ ฝาเรือนผากันห้อง และหลังคามุงด้วยใบจากที่ร้อยเป็นตับไว้ พื้นเรือนทำด้วยฟากสับ...”**

เป็นการใช้ภูมิปัญญาการสร้างที่อยู่อาศัยแบบ **“เรือนเครื่องผูก”** ที่ใช้วัสดุหาง่ายจากธรรมชาติในท้องถิ่น ได้แก่ ไม้ไผ่ ใบจาก ใบตาล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงไม่หลงเหลืออยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้การลงพื้นที่สำรวจของผู้เขียนในช่วงเวลา 2-3 วัน ได้เพียงข้อมูลเบื้องต้น ถ้ามีประเด็นใหม่จะนำเสนอในโอกาสต่อไป.

ขอบคุณข้อมูลและภาพถ่ายจาก **คุณวิษณุ เอื้อชูเกียรติ** หนังสือจดหมายเหตุดาราศาสตร์สยามประเทศ รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 8. **W**